

Marek Debnár

Goce Smilevski a stredoeurópska literatúra

Goce Smilevski and Central European Literature

Abstract: *DEBNÁR, Marek. Goce Smilevski and Central European Literature.* The paper analyzes the novels *Interview with Spinoza* and *Sigmund Freud's Sister* by the Macedonian writer Goce Smilevski within the outlined „Central Europe“ literary area. The author is looking for real borders of this literary area and „draws“ its mental map formed by culture in order to identify what he considers „Central European“ in Goce Smilevski's work on the background of Joseph Roth and Sándor Márai's contemplation on Central Europe as such. Smilevski's view of Central Europe is finally defined as the place of continual becoming, the place where our past is linked to the future.

Key words: Goce Smilevski, Sigmund Freud's Sister, Central Europe, literature, identity

Abstrakt: *DEBNÁR, Marek. Goce Smilevski a stredoeurópska literatúra.* Príspevok analyzuje romány macedónskeho spisovateľa Goce Smilevského *Rozhovor so Spinozom a Freudova sestra* v rámci načrtnutého literárneho priestoru „strednej Európy“. Autor sa v texte zamýšľa nad skutočnými hranicami tohto literárneho priestoru a „kreslí“ jeho mentálnu mapu formovanú kultúrou, aby následne identifikoval to, čo pokladá za „stredoeurópske“ v diele Goce Smilevského, a to na pozadí uvažovania Josepha Rotha a Sándora Máraia o strednej Európe ako takej. Strednú Európu v Smilevského podaní napokon vymedzuje ako miesto neustáleho stávania sa, miesto, kde sa naša minulosť spája s budúcnosťou.

Kľúčové slová: Goce Smilevski, Freudova sestra, Stredná Európa, literatúra, identita

ÚVOD

Titul nasledujúceho textu vyvoláva dojem, že jeho autor vie odpovedať na niekoľko páľčivých otázok. Prvá z nich, nakoniec ako vždy, by mohla znieť, čo je to literatúra, druhá, čo je špecifické pre literatúru určitého literárneho poľa, teda čím je určitá skupina textov odlišná od iných, a tretia, aký je vzťah tohto poľa k autorovi románov *Rozhovor so Spinozom* a *Freudova sestra*, teda k macedónskemu spisovateľovi Goce Smilevskému.

Hneď na začiatku by som sa chcel priznať k tomu, že na tieto otázky nemám vopred pripravené odpovede. Budem preto postupovať tak, že sa najskôr pokúsím načrtnúť literárny priestor „strednej Európy“ ako určitú mapu a v tomto priestore následne hľadať miesto pre hlbšiu analýzu textov autora, ktorým sa zoberám.

Literárne mapy sú od tých geografických odlišné. Krajiny sa do nich nezakresľujú podľa zavedených pravidiel a svojim jemným vykreslením pripomínajú skôr pavučinu utkanú z nekonečného množstva príbehov a spomienok. Nepovedia nám, kadiaľ ísť a neuvádzajú sa v nich presné vzdialenosti. Čitateľ sa v nich orientuje len čiastočne, podľa pomyselnej Ariadnovej nite, ktorú odvíja z kľbka svojich nikdy nie kompletných a vždy len dočasných

porozumení textu. Paradoxnosť umenia a literatúry zvlášť spočíva v tom, že len tieto záblesky dokážu navodiť novú perspektívu, ktorá v sebe skrýva možnosť vlastného, jedinečného pohľadu.

I. MAPA

Keď pred niekoľkými rokmi Claudio Magris v Univerzitnej knižnici v Bratislave predstavoval verejnosti slovenský preklad knihy Marisi Madierei *Vodovozelená*, priznal sa k tomu, že aj on kedysi zdieľal rozšírené presvedčenie o tom, že Praha je na východ od Viedne. Ak by nešlo o obyvateľa pohraničného Terstu a autora knihy esejí *Dunaj - životopis rieky*, mohlo by sa zdať, že toto priznanie vyslovil len preto, aby nám pripomenul, že v istých kruhoch je táto optika ešte stále aktuálna. Magrisove slová však neboli o geografickej neistote strednej Európy a ani o jej duchovnej blízkosti, respektíve vzdialenosti od Európy západnej, skôr sa nás snažil upozorniť na to, že ešte stále nevieme adekvátne tento priestor definovať.

V prípade talianskeho spisovateľa a esejistu je určitá opatrnosť vo vzťahu k strednej Európe pochopiteľná. Horšie je to v prípade opatrnosti či skôr neistoty našej vlastnej. Veď aj Stredoeurópan ako Sándor Márai o nej hovorí ako o priestore, ktorý neoznačujú ani závery, ani hraničné kamene

a volá sa stredná Európa, ktorá organicky patrí a splýva s tou druhou Európou, a napriek tomu je taká tajuplne iná. A aj keď sa táto „tajuplne iná Európa“ v priebehu dvadsiateho storočia stala pomerne často pretriasanou témou, každý k nej pristupuje trochu inak. Otázka preto znie, akým spôsobom táto iná Európa jestvuje? Je to len individuálny pocit alebo tento neurčitý priestor naozaj niečo definuje a spája?

Pavel Vilikovský začína svoju poviedku *Všetko čo viem o stredoeurópanstve* vetou: „Človek môže prežiť v strednej Európe celý život a nemusí byť zato Stredoeurópanom“. V zápätí však napíše vetu druhú, ktorá dopĺňala tú predchádzajúcu: „Človek môže byť po celý život Stredoeurópanom a vôbec na to nemusí prísť“. Myslím si, že ak sa v hľadaní strednej Európy dá o niečo oprieť, je to práve toto jej zvláštne nevedomie. Tak ako pri psychoanalýze, aj tu by malo skúmanie smerovať viac do minulosti než do budúcnosti. Budúcnosť totiž nikdy nikomu nepovie kým skutočne je, budúcnosť neprináša poznanie a neprináša ani riešenia.

Preto sa do pozornosti ponúka ako prvá spoločná minulosť strednej Európy – jej rakúsko-uhorské dedičstvo – avšak ani to nie je prijímané všade rovnako a bezvýhradne. Andrzej Stasiuk vo svojom cestopise *Cesta do Babadagu* píše, že strednú Európu nenájdeme ani v Prahe, ani v Budapešti a v Krakove už vôbec nie. To, čo v týchto mestách nachádzame sú iba kulisy. Skutočnú strednú Európu podľa neho objavíme niekde v zabudnutej dedine pri Bardejove alebo na vlakovej stanici na maďarskom vidieku. Tento posun vo vnímaní pokladám za veľmi dôležitý. Stredná Európa, to nie sú zakonzervované zbytky monarchie, staré mestské štvrte v bývalých kráľovských mestách, ale niečo celkom iné. Niečo, čo sa dá opísať ako každodenná skúsenosť s priestorom, v ktorom dennodenne žijeme a napriek tomu – alebo možno práve preto – ho vnímame len veľmi povrchné.

Miesta každodenného života sa v celej strednej Európe na seba podobajú. Ak sa niekedy vyberiete namiesto diaľnice po vedľajších cestách, pocítite tú zarážajúcu príbuznosť. Stromy povysádzané popri cestách jeden vedľa druhého, kaluže stojacej vody, suchá tráva vedľa železničnej trate, železné mosty, dym vychádzajúci z komínov, spôsob akým sú na seba ponalepované domy so svojimi zadnými dvormi plnými blata, torzá opustených kaplniek a plechové strechy kostolov obkolesených cintorínmi... Tisíckrát sme to museli vidieť, aby sme sa stali voči týmto obrazom každodennosti odolní. Jestvuje však niečo, čo

priestor strednej Európy spája viac než práve táto zvláštna dočasnosť vedľa seba natlačených domov, ich náhodné a absurdné usporiadanie, plné očakávaní a zároveň neistoty z budúcnosti? To všetko má priestor strednej Európy spoločné a tá nevyčerpatel'ná každodennosť života, ktorý sa žije v akejsi zvláštnej improvizácii, práve to vymedzuje jej skutočné hranice.

Ani pamäť tejto časti Európy nie je a ani nikdy nebude kontinuálna. Nakoniec, ved' všetko sa tu začalo alebo skončilo vojnou. Pripomína skôr súbor fragmentov prekrývajúcich fragmenty iné. Lomy svetla, útržky obrazov a dní, akoby sa vo svojom večnom otáľaní nachádzala mimo času. Tento stav naplnenia a zároveň hrozacej neistoty vyvoláva túžbu „definovať sa voči“ či „patriť k“ západnej Európe alebo niekomu inému, od koho očakávame, že nám ponúkne usporiadanejšie formy existencie. Myslím si však, že táto cesta nie je ani dobrá a ani zaujímavá. Ak pred strednou Európou stojí nejaká úloha, tak spočíva v odhaľovaní skrytých pravidiel tejto trvalej improvizácie v neformnej látke jej mytológie na pozadí nášho každodenného života. Som presvedčený o tom, že s týmito mytológiami a príbehmi sa vie najlepšie vyrovnáť literatúra. Ved' každá mentálna mapa je formovaná kultúrou a kultúra je často aj jediným spôsobom jej prežitia.

II. DOBA

Pokúsím sa teraz v aspoň čiastočne načrtnutím obraze tejto mapy nájsť itinerár, ktorý by ma privedol k tomu, čo pokladám za „stredoeurópske“ v diele Goce Smilevského. V istom zmysle tým zároveň načrtnem veľmi skromne líniu predchodcov, nepôjde však o predchodcov v zmysle literárneho štýlu, ale uvažovania o strednej Európe ako takej. Vzhľadom k obdobiu, v ktorom sa román *Freudova sestra* odohráva, nech sú nimi Joseph Roth a Sándor Márai.

Keď Joseph Roth v roku 1924 písal na pokračovanie pre Frankfurter Zeitung román *Hotel Savoy* – v knižnej podobe vyšiel román v tom istom roku – bol si vedomý, že svet, ktorý v ňom zachytáva, sa skončil. Aby ho mohol vôbec opísať, uchrániť pred neistotou doby, ktorú po rozpade Rakúsko-Uhorska cítiť všade naokolo, uzavrel tento svet do siedmich poschodí hotela Savoy. Nebol to ideálny svet, ale sľuboval vodu, mydlo, anglický záchod a chyžné v bielych čepčkoch a rozprávač románu, Gabriel Dan, ktorý sa vracia z ruského zajatia, na začiatok viac ani nepotrebuje. Hotel Savoy a jeho mestečko, lebo presne taká je hierarchia, je aj kultúrnou hranicou medzi Západom a Východom. Prechádzajú ním zajatci

všetkých národností bývalej monarchie, žije v ňom početná židovská komunita, meštiaci, fabrikanti, objavujú sa aj nadšenci revolúcie a komunisti.

Stovky hotelových izieb sú hierarchizované priam kastovnícky. Bohatí bývajú dole v luxusne zariadených veľkých apartmánoch a chudobní varietní umelci s rodinami, utečenci a ďalší v malých izbách na najvyšších poschodiach. Všetkých však spájajú spoločné očakávania a nádej, ktorú vkladajú do príchodu amerického miliardára Bloomfielda: „Všade čakali na Bloomfielda: na sirotinci sa zrútil komín, neopravili ho, pretože Bloomfield rok čo rok niečo sirotincu daroval. Chorí Židia nechodili k lekárovi, lebo účet zaplatí Bloomfield. Na cintoríne si všimli zosuv pôdy, dvaja obchodníci vyhoreli, stoja s tovarom v uličke, ani im nenapadne dať si obchody do poriadku – veď o čo by požiadali Bloomfielda? Celý svet čaká na Bloomfielda. Čaká sa s výmenou postelnej bielizne, s pôžičkami na domy, so svadbami“¹.

Keď Bloomfield jedného večera konečne prichádza, mestečko sa ako šibnutím čarovného prútika zmení. Tá zmena sprevádzaná snami o množstve skvelých príležitostí a plánov silno kontrastuje s predchádzajúcim obdobím pasivity a čakania. Aj keď Bloomfield mnohým z tých, čo ho žiadajú o pomoc, nepomôže a z mestečka, ktoré sa prepadáva do čoraz väčšej biedy, nakoniec odchádza, zostáva po ňom nezmazateľná stopa.

Roth na pozadí tohto príbehu bez nadbytočnej sentimentality zachytáva atmosféru zo začiatku 20. storočia, zvláštny multikulturalizmus, lebo ten pojem znamenal niečo iné vtedy ako dnes, ktorý sa bez stopy stratil. Koniec vojny a následný rozpad rakúsko-uhorskej monarchie akoby uvoľnili obrovský priestor, ktorý bolo potrebné nanovo definovať. Presne to je aj ovzdušie románu Goce Smilevského, *Freudova sestra*, avšak prv než prejdeme k samotnému viedenskému románu, priblížme si aspoň stručne Máraiovu meštiacku tradíciu.

Spoved' mešťana od Sándora Máraia je autobiografia úzko spojená s mestom Košice, ktoré autor nikdy neprestal považovať za svoj domov. Bolo miestom, kam patril a odkiaľ pochádzalo aj jeho zvláštne meštiactvo, ktoré si plne uvedomil až po prekročení hraníc a pri pohľade zvonku: „...byť mešťanom nie je úplne to isté v Nantes ako v Košiciach – tam doma, v našich veľmi urbánných hornozemských mestách, sme hrali mešťanov s akousi trápnou svedomitosťou, snažili sme sa ako prominentní žiaci, akoby sme si z mešťanstva pri-

pravovali domáce úlohy a ustavične a neochvejne sme sa civilizovali. V Nantes ľudia pravdepodobne iba jednoducho žili v rámci istého spôsobu života, bez nejakej zvláštnej triednej ctižiadostivosti“².

Obraz košickej meštiackej atmosféry zo začiatku dvadsiateho storočia je veľmi plasticky zobrazený najmä v prvej časti knihy, ktorá opisuje svet detstva a dospievania. V istom zmysle tento obraz korešponduje s obrazom Viedne v diele *Freudova sestra* Goce Smilevského. Aj tu aj tam osudy jednotlivých členov rodiny, pomery, aké vládli v ich domácnosti, vzťahy s okolím a najmä s mestom samým, defilujú pred čitateľom na pozadí príbehu autorovho zrelého života a dospievania.

Tragika doby sa v *Spovedi mešťana*, ktorá je ukázkou veľmi kvalitnej spisovateľskej práce, čiastočne prestupuje so sebareflexiou autora, akoby sa svet odrážal v umelcovom vnútri: „vyžaduje, aby svoje srdce, nervy a vedomie udržoval na istej oveľa spaľujúcejšej úrovni, ako je priemerná, a otázka, či to stojí za to, neexistuje... Šťastný človek netvorí; šťastný človek je jednoducho šťastný“³.

III. SIETĽ

Román *Freudova sestra* od Goce Smilevského je situovaný približne do doby, o ktorej písali dvaja predchádzajúci autori. Svojím formálnym rámcom vzdialene pripomína poviedku Jorge Louisa Borgesa *Tajný zázrak*, ktorú Borges situoval do Prahy, niekoľko dní po príchode gestapa. Hlavný hrdina tejto poviedky, spisovateľ židovského pôvodu Hladík je postavený pred popravčiu čatu, dostane sa mu však zvláštnej milosti. V okamihu výstrelu z pušky Boh zastaví čas, aby spisovateľ dokončil svoje dielo. Túto zvláštnu ruptúru v čase si nevšimne nikto okrem spisovateľa, ktorý však umiera ihneď po tom, ako vo svojej myšli dielo dokončí. V Smilevského románe, tak ako v Borgesovej poviedke, sa čas zastavuje po vstupe Adolfíny Freudovej, sestry slávneho psychoanalytika Sigmunda Freuda, do plynovej komory. V tejto ruptúre, po ktorej prichádza už len zabudnutie alebo smrť, nám Adolfína Freudová rozpovie príbeh svojho života.

Smrťou sa však začína aj Smilevského prvý román *Rozhovor so Spinozom*. „Rozhovor“ v titule knihy celkom opodstatnene odkazuje k dialógu. Zmieňme v tejto súvislosti aspoň okrajovo známu štúdiu Julie Kristevy *Slovo, dialóg a román*, venovanú Bachtinovi, pre ktorého bolo slovo priesečníkom dvoch osí, ktoré nazýval *dialóg*

¹ ROTH, Joseph : *Hotel Savoy*. Bratislava 2012, s. 97.

² MÁRAI, Sándor: *Spoved' mešťana*. Bratislava 2011, s. 281.

³ MÁRAI, Sándor: *Spoved' mešťana*. Bratislava 2011, s. 229.

a *ambivalencia*. Kristeva uvažuje o literárnom slove v intenciách Bachtinovej teórie, podľa ktorej slovo nie je „ustáleným zmyslom, ale priesečníkom textových plôch, dialógom rôznych druhov písaní“⁴. Skúmať literárne slovo teda znamená skúmať jeho prepojenia, jeho dialóg, či rozhovor s inými slovami vo vete a následne objavovať rovnaké vzťahy na úrovni väčších sekvencií.

Obidva Smilevského romány sú z tohto uhla pohľadu mimoriadne zaujímavé. Vo *Freudovej sestre* sa autor cez postavu Sigmunda Freuda vyrovnáva s myšlienkami Nietzscheho, Schopenhauera, Kierkegarda a iných, pričom nám cez Sigmundove rozhovory s Adolfinou a riaditeľom psychiatrickej kliniky, doktorom Goethem, vnukom slávneho nemeckého spisovateľa, predstavuje Freudove vlastné názory. V druhom pláne je román filozofický latentne, teda spôsobom, akým autor pristupuje k vlastnému písaniu. Už voľba rámcovať rozprávanie Borgesovou poviedkou nás odkazuje k Michelovi Foucaultovi. Práve túto poviedku totiž Foucault analyzoval v jednom zo svojich najliterárnejších textov, nazvanom *Jazyk k nekonečnu*. Opis života v psychiatrickej liečebni Hniezdo nás zase odkazuje k Foucaultovým *Dejinám šíalenstva*. A nie je prekvapujúce ani to, že v doslove *Rozhovoru so Spinozom* sa autor priznáva, že namiesto Anatómie melanchólie Roberta Burtona cituje z *Čierneho slnka* Julie Kristevy.

Mlčanie je popri osamelosti, ktorej sa ešte budeme venovať na záver, druhou veľkou témou oboch Smilevského kníh, a tak mu venujme niekoľko slov. Mlčanie sa výraznejšie prejavuje v konštrukcii *Rozhovoru so Spinozom*, kde Smilevski privádza k slovu to, o čom Spinoza vo svojich filozofických dielach mlčí. Dôsledkom tohto prístupu je aj to, že text sa vytvára ako mozaika citácií, že je absorpciou a transformáciou iných textov. V doslove k *Rozhovoru so Spinozom*, ktorý som už spomenul, autor pomerne obširne píše o textoch, s ktorými pracoval.

V knihe *Kafka: Za menšinovú literatúru*, filozof Gilles Deleuze a psychoanalytik Félix Guattari vyslovili myšlienku, že poslaním spisovateľa je vytvoriť jazyk pre národ, ktorý chýba. Túto vetu by sme však nemali chápať tak, že úlohou spisovateľa je zastupovať nejaký existujúci alebo neexistujúci národ. Skôr by sme k slovám „jazyk pre národ, ktorý chýba“ mali pristupovať ako k výzve nebát sa prekročiť rámec väčšinového používania jazyka. Deleuze a Guattari nás v podstate nabádajú na to, aby sme – tak ako

Kafka – začali písať svoj vlastný „proces“. Len v tejto riskantnej situácii, ktorou sa vyznačuje písanie, totiž môže literatúra spisovateľovi, ktorý opisuje vždy len svoju vlastnú situáciu, vytvoriť podmienky pre istú kolektívnu výpoveď. Knihy *Rozhovor so Spinozom* a *Freudova sestra* od Goce Smilevského sú práve v tomto zmysle polyfonickými románmi.

Ak som k románu *Freudova sestra* pod zámienu rámcu tak trochu z rozmaru priradil jedinú Borgesovu „pražskú poviedku“, *Rozhovor so Spinozom* by som rád prirovnal k poviedke Franza Kafku *Vidiecky lekár*. Rovnako ako v prípade Kafkovho dialógu doktora s chlapcom, aj v Smilevského *Rozhovore so Spinozom* dochádza k zvláštnej zámene, ktorá nás privádza k tomu, čo Deleuze a Guattari v súvislosti s Kafkovým dielom nazývajú líniami úniku. Tie totiž posúvajú polyfonickosť textu k ešte väčšej otvorenosti, kde význam slova už nezaručuje žiadna transcendentálna inštancia, kde význam zostáva vždy povrchovým (nie povrchným) dôsledkom imanentnej hry diferencie. Aby však text mohol v tomto zmysle fungovať, je nevyhnutné, aby vo svojej štruktúre obsahoval prázdne miesta. Takéto prázdne miesto však nie je medzerou v systéme alebo neprítomnosťou, ale ako nás upozorňuje Deleuze, táto otvorenosť je „otváraním“, teda slovesným podstatným menom, niečím, čo sa neustále deje. Toto „otváranie“ je nesmierne dôležité, pretože ruší protikladnosť otvoreného a zatvoreného. V *Rozhovore so Spinozom* je explicitne toto otváranie vidieť v prázdnych miestach, kam čitateľ vkladá svoje meno.

Rozhovor so Spinozom je z tohto uhla pohľadu intímnejšou knihou než *Freudova sestra*, obe však nejakým spôsobom hovoria o samote, pričom druhý román hovorí o samote toho zvláštneho priestoru, ktorý ešte stále uniká definíciám a ja dúfam, že to tak aj zostane naďalej, ktorý nazývame stredná Európa. Práve ním sa v istom zmysle Smilevski zasadzuje do kontextu stredoeurópskej literatúry. A naviac, biografický román o Adolfine Freudovej má aj ďalší výrazne náš rozmer. Autor v ňom totiž demonštruje niekoľko úrovní pocitu odcudzenia. Nejde len o odcudzenie v rámci rodinných vzťahov či v láske, ale aj o odcudzenie sa človeka v sebe samom: „Celý svoj život som cítila, že mi niečo chýba, tak ako Venuši z Mélu ruky. Mne nechýbalo nič viditeľné, ale niečo vo vnútri, akoby mi chýbali ruky môjho vnútra, mojej duše, a tento nedostatok, ten pocit prázdnoty, ma robili bezmocnou. Celý život som cítila, ako niečí pohľad ničí moje bytie, a zároveň som hľadala nejakú

⁴ KRISTEVA, Julia: *Polyfonie. Významy, pohľady, světy*. Praha 2008. s. 23.

bytosť, ktorá by vyliečila moje zlomené Ja⁵. Pocitom odcudzenia je dokonca poznačený aj priestor, v ktorom sa román odohráva. Mesto Viedeň v ňom vystupuje raz ako symbol mnohonárodnostnej rakúsko-uhorskej monarchie, potom ako hlavné mesto povojnového, národného Rakúska a nakoniec, po „anšluse“ Rakúska, ako priestor ovládaný fašistami. Spomínal som, že obdobie začiatku Druhej svetovej vojny rámcuje román, ktorý sa začína opisom deportácie Adolfiny Freudovej do koncentračného tábora v Terezíne.

Touto osudovou slučkou sa dostávam k záveru mojich dnešných úvah o písaní Goce Smilevského. Stredná Európa je v jeho podaní viac súkromným než verejným kútom sveta, je to Európa na druhej strane dejín, je to miesto neustáleho stávania sa, odkiaľ všetci kultúrne pochádzame a patríme bez ohľadu na to, kde sa práve nachádzame. Práve preto je jej neurčitosť synonymom udržania si vlastnej identity. Poznanie a priznanie si tejto jedinečnosti je podmienkou každej slobody, nielen tej vnútornej. V tejto Európe sa naša minulosť spája s budúcnosťou, z nej pochádzajú všetky naše minulé aj budúce „ja“, ale aj naše večne zrádzané morálne zásady, rôzne šialenstvá a omyly, z ktorých nás, ako nám to pripomína Smilevski v oboch svojich románoch, môže vykúpiť iba láska.

SUMMARY: *Goce Smilevski and Central European Literature.* The paper analyzes novels *Interview with Spinoza* and *Sigmund Freud's Sister* by Macedonian writer Goce Smilevski. Both novels are set within the outlined “Central Europe” literary area. Paper contains three parts. The first, named

“The Map“, deals with fictional borders of Central Europe, that is, with geographical, historical and cultural relations between the specific heritage of Central European space and its hardly identifiable presence. The first part focus on certain doubts about identity of this space. This doubt is thoroughly present in the works of Slovak writer Pavel Vilikovský. Paper's second part, “The Age“, deals with Sandor Marai and Joseph Roth, two literary predecessors of Central European literary space and of epoch in which the novel *Sigmund Freud's sister* takes place. In both cases, the focus is drawn to the multicultural monarchy transforming into a group of national states. The paper aims to draw both “real“ borders of this literary area and its mental map. This map, as the paper argues, had been formed by the Joseph Roth's and Sándor Márai's thoughts on Central Europe. The third part, „The Net“, analyzes philosophical aspects of Smilevski's novels. As a reference point, the paper uses Gilles Deleuze and Félix Guattari's concept of “minor literature“ from their work on Kafka. As a result, Smilevski defines Central Europe as the place of continual becoming, the place where our past is linked to the future.

Mgr. Marek Debnár PhD.
Department of General and Applied Ethics
Faculty of Arts
Constantine the Philosopher University in Nitra
Hodžova 1
949 74 Nitra
Slovakia
E-mail: mdebnar@ukf.sk

⁵ SMILEVSKI, Goce: *Freudova sestra*. Praha: 2012, s. 102.